

O „punte” între culturi: Eminescu în limba maghiară A Bridge between Cultures: Eminescu in Hungarian

Lucian CHIȘU

Muzeul Național al Literaturii Române

Abstract

*Translations from Eminescu's work gather 140 years off efforts spread into about 50 idioms. There are high differences between the original and the translations. The author makes an overview about the principal language in which Eminescu was translated, (German, French, Italian, English and especially Hungarian) and tries to offer a few answers for the state of facts. The main conclusions are that the imperfect character of any owes to the many *forma mentis* expressions employed by the poet. Moreover, a good translation is still an unaccomplished desire. In addition to this, most of the editors were financed by the Romanian state and most of the translators are Romanians, that means the poet was not considered an "artist", but a "cultural ambassador", and therefore, the esthetic value was diminished. We must also take into account that the foreign translators are in fact critics (a few of them wrote excellent exegeses about Eminescu). In conclusion, the number (very impressive) of the versions in different languages, on any side, and the statistic dates on the other side, can not take the place of very good translations, which are still waited. In this context, the Hungarian Language has taken an very important place, owed between other things to the direct cultural contact and the bilingualism.*

Keywords: *M. Eminescu's work, chronology, fidelity, translation, (un)translatable, universality, Hungarian language.*

Cuvinte-cheie: *opera lui Mihai Eminescu, cronologie, fidelitate, traducere, intraductibil, universalitate, limba maghiară*

I. Creația eminesciană a reprezentat o atracție permanentă pentru traducătorii din alte expresii. În pofida numărului impresionant de limbi naționale în care poetul a fost transpus, majoritatea covârșitoare a cazurilor relevă mai degrabă eșecul acestor tentative. Faptul este indubitabil, atâta vreme cât noi, românii, continuăm să-l considerăm un reper estetic și stilistic – creatorul limbajului poetic românesc – în timp ce, în urma traducerilor efectuate de aproape un secol și jumătate, cititorii străinii nu-l receptează și descoperă la valoarea și importanța pe care i-a conferit-o limba maternă. Explicațiile sunt numeroase și se referă la două aspecte peste care nu se poate trece cu vederea.

1. Transferul oricărui text dintr-o expresie în alta se rezumă, propriu-zis, la rolul unui vehicul al spiritului, ducând cu sine, în proporții diferite, valorile inițiale. Este necesară totodată adaptarea la noul ...mediu lingvistic, actul traducerii fiind mai mult decât o conversie, o re-creație în care, fatalmente, multe dintre elementele expresive, neaflându-și corespondentul ideal, rămân veșnic ascunse. Acest adevăr circulă aforistic, dacă se poate spune astfel, la toate popoarele.[1]

2. Celor afirmate mai înainte li se adaugă particularitatea – și ea general acceptată – că, atunci când textul este artistic, cum este limbajul poezilor, adică diferit de limba comună, întrucât nu reprezintă comunicarea propriu-zisă, mijlocită de limbaj, este o creație inefabilă. Din acest considerent, orice traducere artistică este o redare mai mult ori mai puțin reușită. „Mesajul liric” inițial încorporează pe suportul său acustic corespondențe (valori impulsive) aproape imposibil de translat în altă expresie. Efectul se regăsește și în planul scriptic, al simbolizărilor grafice dominate de constrângerile (regulile) limbii respective.[2] Marele poet român Tudor Arghezi, un creator la fel

de *greu traductibil* ca și Eminescu, explică adevărurile de mai sus: „Fiind foarte român, Eminescu e universal. Asta o știe oricine citește, cu părere de rău, *că lacătul limbilor nu poate fi descuiat cu cheile străine*. S-au făcut multe încercări onest didactice de transpunere a poetului, unele, poate, se spune, mai izbutite, dar Eminescu nu este el decât în românește.“

II. Efortul depus în traduceri eminesciene ilustrează perfect această stare de fapte. Ca primă intenție, el are rolul de a evidenția excepționala valoare artistică a creației poetului. Deși dezideratul nu a fost împlinit decât arareori, însumarea strădaniilor de acest fel într-un tablou panoramic oferă totuși direcții și configurări ale parcursului, conturând câteva aspecte interesante cu privire la ierarhia criteriilor care însoțesc axa cronologică.

De pildă, cei aproape 140 de ani de traduceri pot fi defalcați în două etape, prima foarte scurtă, dar cu semnificații speciale deoarece consemnează tălmăcirii efectuate în timpul vieții lui Eminescu. A doua, pe lângă organizarea internă, ar putea avea în centrul preocupărilor defrișările pe expresii (limbi) de mare sau restrânsă circulație, în conformitate cu principii precum al familiilor lingvistice, al influențelor târzii ale curentului romantic sau în legătură cu rezultatele desprinse în urma contactelor culturale.

1. Un caz aparte reprezintă tălmăcirile poetului în limba maghiară. Acestea devansează numeric și calitativ traduceri din așa-numitele limbi și culturi cu largă circulație internațională (franceză, italiană, germană, spaniolă, engleză, rusă), însă al căror prestigiu le plasează, prin răspândire geografică, înaintea realizărilor din maghiară. Observația privind valoarea și importanța traducerilor unguerești se sprijină pe argumentul că poezia eminesciană a fost redată integral în limba vecinilor noștri și a beneficiat de aportul a numeroși reprezentanți ai celor două popoare.

a. Revenind la criteriul celor două etape, reamintim că prima dintre ele este în relație cu traduceri efectuate în timpul vieții poetului. Acesta au fost prezente în limbile germană, maghiară și italiană. Este un fapt care evidențiază bunele auspicii sub care autorul intra în alte orizonturi de expresie, vorbind de la sine despre situarea lui Eminescu în rândul marilor poeți, de valoare universală.

În ceea ce privește limba maghiară, Györfy-Deák György [3] arată că prima traducere a unei poezii eminesciene a fost realizată încă din timpul vieții poetului, la Sighet, în 1885. Informația este, în fapt, o corecție la datele istorico-literare, care îl dădeau drept autor pe Sándor József. În realitate, semnatarul autentic al ei, multă vreme ascuns sub pseudonim, era Laurențiu Bran, elev al gimnaziului piarist din Sighetul Marmației, viitor preot, publicist, redactor, editor, antologator. Acesta deținea un exemplar din volumul îngrijit de Titu Maiorescu (M. Eminescu, *Poesii*, 1883), din care avea să traducă poema *Atât de fragedă*, încredințând-o ziarului „Kolosvári Közlöny” unde apare la 25 decembrie 1885 sub pseudonim.

b. Și cea de a doua etapă, delimitată de dispariția fizică a poetului, căreia i-am putea spune „postumă”, începe cu Laurențiu Bran, care continuă traduceri din Eminescu, publicând în 1890 sub pseudonimul Szamosujvári (în traducere: „de la Gherla”) *De câte porți iubito/ Mikor eszembe jutsz* (nr. 9), *Din valurile vremii/ Idő hullámiból*, în nr. 11 și *Sonet /S-a stins viața falnicei Veneției/ Szonett*, în nr. 23 din 1890. Aceste tălmăcirii apăreau în ziarul orădean „Szilágy-Somlyó” Din alte surse, [4] rezultă că Laurențiu Bran și-a publicat toate traduceri din lirica eminesciană, 22 la număr, în antologia *Din poezii române (Román költőből)*, editată împreună cu Révai Károly.

Alte informații, extrase din surse diverse, ilustrează un tablou vast în ceea ce privește atracția exercitată de opera eminesciană, compus din contribuțiile unor traducători români și maghiari, de-a lungul timpului. În 1895, Szöcs Géza publică un studiu critic [5] al operei, împărțită în trei etape, cu exemplificări de versuri în limba maghiară. Tot în 1895, Elie (Miron) Cristea, viitor patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1925), pe atunci absolvent al Facultății de Litere și Filosofie a Universității Regale din Budapesta, își susține, în limba maghiară, teza de doctorat cu titlul *Viața și opera lui Eminescu*. [6] Dintre numeroasele traduceri efectuate de-a lungul timpului le amintim pe cele mai reprezentative inserând în paranteză anul apariției: Kibédi Sandor (1934), Olah Gabor (1938), Jékely Zoltan (1947), Dsida Jenő (1950), Kakassy Endre (1956), Franyo Zoltan (1961,

1973), Kacsó Sándor (1966, 1984), Gáldi László (1967), Aprily Lajos (1974), Mózes Huba (1989), Szász János (2000).

Cu prilejul celei de a 150-a aniversări nașterii poetului, în anul 2000, editura Curtea veche a realizat ediții cu traduceri ale poeziei eminesciene în limbile spaniolă, rusă și maghiară. Privitor la ediția în limba maghiară, se precizează că ea a fost realizată de Szász János.

În același context, Dávid Gyula [7] recapitulează pentru publicul cititor românesc, circuitul esențial al poetului în literatura maghiară: „Nu de mult a trecut un secol de când una dintre poeziile celui mai mare poet român, Mihail Eminescu, a fost tradusă, pentru prima oară, în limba maghiară. Doar cinci ani mai târziu, acest geniu al poeziei a făcut primele cuceriri în limba germană, datorită tălmăcirii lui Carmen Sylva și Mite Kremnitz, și cititorul maghiar al ziarului clujean, „Kölozsvári Közlöny” a avut plăcerea să citească în limba sa maternă poezia *Atât de fragedă*”.

Redăm, în continuare câteva extrase din articolul semnat de Dávid Gyula, pe care le considerăm explicite: „Ar fi tentant, ca acum, cu ocazia acestor festivități consacrate aniversării a 150 de ani de la nașterea lui Mihail Eminescu, să începem a înșirui niște date cantitativ impunătoare, referitoare la cariera poeziei eminesciene în limba maghiară. Am putea aminti de alți 15 traducători care – după Sándor József – au transpus în limba maghiară poezii de Eminescu; de cele 116 apariții în presa literară și în volume, care indică – în perioada de la 1885 și până la primul război mondial – interesul crescând în rândurile cititorilor maghiari; de cele două lucrări maghiare despre viața și opera lui Mihail Eminescu, apărute ambele – ca teze de doctorat, susținute la Universitatea din Cluj – în anul 1895.

Am putea vorbi – trecând în perioada interbelică – despre primele volume consacrate în întregime tălmăcirii poeziei lui Eminescu, între care volumul apărut în 1934 în traducerea lui Kibédi Sándor a oferit cititorilor maghiari integrala antumelor (purttând chiar titlul de Eminescu *Összes költeményei*).

Am putea apoi – privind la deceniile de după 1944 – aminti de volumul îngrijit de Kacsó Sándor și apărut în anul 1966, în care îngrijitorul ediției, bazându-se pe ampla ediție Perpessicius, a oferit în tălmăcire maghiară întreaga operă poetică eminesciană, nu numai antumele și postumele, dar și fragmentele și poeziile de debut.

Am putea aminti apoi de contribuția istoricilor literari maghiari la cunoașterea mai profundă a poeziei lui Eminescu, începând cu cartea publicată de profesorul Szöcs Géza din Sibiu, și continuând cu monografia lui Kakassy Endre (1962), lucrare distinsă cu premiul de critică a Uniunii Scriitorilor sau cu marea lucrare de sinteză a profesorului Gáldi László, despre *Stilul poetic al lui Mihail Eminescu*.

Și, în sfârșit, am putea cita date revelatorii pentru frecventarea generațiilor de traducători maghiari a izvorului eminescian, realizându-se astfel în timp o virtuală întrecere pentru a atinge perfecțiunea, întrecere din care rezultă azi nu mai puțin de 22 de traduceri maghiare ale poeziei *De ce nu-mi vii*, 18 traduceri din poezia *La steaua*, 15 traduceri din *Mai am un singur dor*, 11 traduceri din *Glossa*, etc. Dar să nu ne lăsăm ademeniți de factori cantitativi, ci să ne întoarcem cu atenție la esența lucrurilor, către realitatea vieții literare și spirituale care se ascunde în spatele acestor cifre impunătoare” (...) Profesor de liceu a fost – la Sibiu – și Szöcs Géza, care a dăruit cititorilor săi maghiari prima biografie a lui Mihail Eminescu, la șase ani după moartea acestuia. (...)

La sfârșitul primului război mondial, în 1918 începe o nouă epocă în istoria relațiilor literare româno-maghiare. (...) Se îmbogățește – firește – și cantitativ receptarea maghiară a poeziei lui Eminescu: lui Áprily Lajos îi datorăm 5 traduceri noi, lui Berde Mária 13 tălmăcirii, Dsida Jenő traduce 9 poezii din Eminescu (dintre care traducerea *Glossei* o realizează în trei variante), Finta Gerő scoate în 1938 un întreg volum din tălmăcirile sale, Franyó Zoltán publică nu mai puțin de 77 traduceri, Kiss Jenő 9 traduceri, Szemplér Ferenc 17 traduceri din lirica eminesciană.

Tot din perioada interbelică trebuie amintit aici și numele poetului maghiar Oláh Gábor, care deși nu era transilvănean (a trăit la Debrecin), îndemnat de un sentiment de dragoste față de o

studentă română, se apucă să învețe românește, și lasă drept moștenire un volumaș întreg din traduceri poeziilor lui Eminescu.

După 1944 începe o nouă perioadă și în istoria receptării maghiare a lui Mihail Eminescu, etapă ce se distinge atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. (...) Primul volum Eminescu apare în această perioadă în anul 1947 la Budapesta, sub îngrijirea poetului și traducătorului Jékely Zoltán, fiind editat de către Societatea Româno-Maghiară din capitala Ungariei. Apoi urmează ediția bilingvă de la București, cu prilejul centenarului nașterii lui Eminescu (1950), un alt tom voluminos (peste 150 pagini) tradus și publicat de neobositul Franyó Zoltán (1961), care de altfel este unul din traducătorii în limba germană ai poeziei eminesciene. Dar realizarea cea mai impunătoare este fără îndoială ediția pe care am mai pomenit-o, cea îngrijită de Kacsó Sándor (1966, cu o reeditare în 1984), ediție, care a cuprins în cele aproape 600 pagini nu mai puțin de 280 poezii, aproape întreaga operă poetică a lui Mihail Eminescu. Această întreprindere a Editurii pentru Literatură poate fi apreciată și mai mult, dacă luăm în considerare că îngrijitorul acestei ediții a reușit să mobilizeze 32 traducători maghiari din România și Ungaria, păstrând totodată tot ce era valoros în patrimoniul de traduceri anterioare.

Viața literară maghiară și-a spus cuvântul și cu ocazia centenarului morții lui Mihai Eminescu, în 1989, când Editura Kriterion a scos de sub tipar, sub îngrijirea istoricului literar Mózes Huba (el însuși exeget al variantelor maghiare ale poeziei *Glossa*), volumul de sinteză, intitulat *Eminescu în literatura maghiară - Eminescu a magyar irodalomban*, cu cele mai bune tălmăciri (în mai multe variante) ale multor poezii eminesciene, și cu cele mai semnificative exegeze și interpretări ale operei. (...) Ultimul ecou maghiar al poeziei lui Eminescu a fost cel din 1989.

Și noi azi – față-n față cu această situație – trebuie să ne punem întrebarea: oare noile generații nu mai au nevoie de Eminescu? Oare poate fi dat uitării exemplul antemergătorilor, care au muncit la construirea punții de cunoaștere și înțelegere? Azi, în această atmosferă festivă însuși Eminescu ne obligă să punem aceste întrebări. În ceea ce ne privește, noi suntem convinși, că generațiile noului mileniu au nevoie și ele de mesajul poetic eminescian, de valorile întruchipate în opera sa, indiferent de limba în care doresc să citească *Glossa*, sau versurile nemuritoare ale poeziei: *Mai am un singur dor*”

Într-un alt articol, de dată mai recentă, [8] cu toate că nu este la curent cu precizarea adevăratului autor al primei traduceri, informație ascunsă în presa de provincie, Lajos Sipos își începe intervenția în următoarele circumstanțe: „A-l traduce pe Eminescu în limba maghiară este o adevărată tradiție culturală atât în Ungaria cât și în Transilvania. Uneori chiar o tradiție moștenită din tată-n fiu (...) [9] Cel dintâi [traducător] a fost Sándor Józef, care în decembrie 1885 a prezentat varianta maghiară a poeziei *Atât de fragedă*. Au urmat Laurențiu Bran, Révai Károly, Szöcs Géza, înaintea primului război mondial.; iar după aceea li se alătură Dsida Jenő, Gáldy László, Berde Maria, Finta Herő, Fekete Tivadar, Kibédy Sándor, Enöd Tamás, Oláh Gábor, Lajos Áprily, Szabédy László, urmași fiind, după 1945 de Jékely Zoltán, Képes Géza, Kiss Jenő, Szémlér Ferenc, Bajor Andar, Kacsó Sándor, Székely János, Janosik Pál, Kányádi Sándor, Majtény Erik, Tóth István ajungând la Ewa Lendvay și Gal B. Emil.”

În anul 2000, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la nașterea poetului, editura bucureșteană Curtea veche a realizat ediții ale traducerilor poeziei eminesciene în limbile spaniolă, rusă și maghiară. Privitor la ediția în limba maghiară, se precizează că ea a fost realizată de Szász János.

c. Printre cărturarii maghiari ale căror contribuții sunt considerate fundamentale cu privire la cunoașterea universului artistic eminescian, trebuie menționat Gáldi László cu valorosul său studiu *Limbajul poetic eminescian*. [10] Alături de de Rosa Del Conte, care a pătruns în profunzimea creației eminesciene oferind studiul cu titlul emblematic *Mihai Eminescu, o dell'Assoluto* [11] și de Alain Guillerrou, cu volumul *La genése intérieure de la poésie d'Eminesco*, [12] Gáldi László formează triada celor mai importanți eminescologi străini.

III. Se conturează, prin urmare, o activitate de-a dreptul efervescentă în ceea ce privește traducerea lui Eminescu în limba maghiară. Chiar și din prezentarea sumară a faptelor, rezultă că, în

raport cu alte expresii, limba maghiară ocupă un loc privilegiat, ale cărui rațiuni explicative survin dintr-o direcție culturală care își manifestă, prin Eminescu și încercările prezentate mai sus, importanța covârșitoare. El se referă la contactul îndelungat, istoric, dintre vorbitorii celor două limbi și culturi, al cărui rol a fost, în această privință, unul determinat. Mai mult, unii cercetători avansează puncte de vedere, de care trebuie, de asemenea, să se țină seamă, chiar dacă amintesc numai indirect la traduceri ale poetului.

1. Este vorba de contactul nemijlocit pe care Mihai Eminescu l-a avut cu presa românească din Imperiul Austro-Ungar. Unii dintre comentatori, ca de pildă Frakas Jenő, [13] insistă asupra alegerii de către tânărul de numai 16 ani a revistei din Pesta („Familia” lui Iosf Vulcan) pe considerentul estetic al „eleganței acestui organ care copia modelul austriac și pe cel maghiar al revistelor din ce în ce mai urbane și burgheze cu literatură de bună calitate și cu felurite mondenități”. Este vorba de texte publicate de Eminescu în limba română, cărora li se adaugă și debutul în publicistică (la „Albina” [14] editată de Giorgiu Pop), urmate de cele, cu „probleme” din „Federațiunea.

2. Datele sunt cu atât mai concludente dacă le coroborăm firesc cu fenomenul bilingvismului facilitate manifestată pe teritoriul statal românesc prin vorbirea limbii române de către, maghiarii, sașii și șvabii și din țara noastră. Rolul său, al bilingvismului, trebuie privit ca unul dintre cele mai importante. Grație accesului „nativ” la limba română, unii dintre maghiari l-au putut înțelege pe Eminescu în integralitatea expresiei.

a. Pe seama acestui fapt, Bálogh József arăta cu prilejul simpozionului *Eminescu în traduceri din poezia lui* [15] că „numai în limba maghiară, până în zilele noastre, versurile genialului poet au fost tălmăcite de peste o sută de traducători”.

b. De asemenea, corespondența dintre scriitorii români și maghiari conține un adevărat capitol Eminescu. Volumul al V-lea din *Eminescu în corespondență*, [16] confirmă interesul enorm de care se bucura poetul în rândul intelectualilor transilvăneni români și maghiari (scriitori, preoți, profesori, ziariști). Pe această temă, unii dintre ei au păstrat strânse raporturi, inclusiv epistolare, cu scriitorii români și cităm, în acest sens, pe Frányo Zoltán, [17] care afirmă într-o scrisoare: „Blaga m-a introdus cu adevărat în Eminescu”

c. Într-un interviu din 1963, [18] același Frányo Zoltán, traducător al lui poetului în limbile maghiară și germană, declara, în legătură cu marele nostru poet clasic, că „niciodată, dar mai ales în cazul lui Eminescu nu mi-a fost de ajuns să cunosc numai poeziile pe care voiam să le traduc. În cel privește pe Eminescu, începând cu *Amintirile* lui Slavici, de la *Conferințele* lui Arghezi și Galaction despre Eminescu, până la *Viața și opera lui Eminescu* de G. Călinescu, citind chiar și trilogia epică a lui Cezar Petrescu. De un real folos mi-a fost monumentul editorial apărut sub îngrijirea lui Perpessicius.”

d. Adăugând că în anul 1964 poetul fusese tradus în peste 25 de limbi, numărul acestora dublându-se între timp pentru faptul că în anii jubiliari 1929, 1934, 1939, 1950, 1989, 1990, 2010 cota interesului față de traducerea operei eminesciene a cunoscut bruște creșteri în intensitate, putem concluziona că tabloul reprezentării creației eminesciene în alte expresii, inclusiv în cea maghiară, se prezintă vast, dar în multe privințe nesemnificativ.

IV. Dincolo de exemplele penetrării operei poetice a lui Eminescu în spațiul cultural maghiar, luând așadar în calcul și celelalte limbi, în privința cărora au fost efectuate examinări care nu intră în economia textului de față, se detașează câteva concluzii, unele operaționale și pentru raporturile „româno-maghiare”, altele mai degrabă valabile pentru celelalte limbi în care poetul a fost tradus.

1. Traducerea operei eminesciene nu prezintă, statistic, fapte concludente. Deși extrem de bogată și diversificată, aceeași statistică coboară în derizoriu ideea unei analize exhaustive, care nu se arată a fi nici posibilă și nici edificatoare.

2. La fel, gruparea textelor pe limbi (expresii) naționale nu pare să fie întrutotul temeinică. Este necesar să distingem între experimentele aparținând românilor și cele ale traducătorilor străini.

Impunerile celor dintâi sunt legitime întrucât pun în circulație o valoare considerată națională. Argumentele traducătorilor străini sunt altele. De aceea, în majoritatea covârșitoare a traducerilor efectuate până în prezent decalajul, dintre original și similar este foarte mare. [19] Sub acest aspect, în limba maghiară unele dintre rezultate sunt notabile și se datorează bilingvismului și tradiției contactelor culturale.

3. Trebuie luat în considerare încă un fapt, la fel de notabil: cele mai numeroase dintre experimentări aparțin, chiar și în străinătate, românilor. Și în acest caz, raporturile româno-maghiare sunt favorizate de apropierea culturale, de ceea ce Frányo Zoltán afirma în articolul citat. Acestuia i se adaugă, în idei, și Dávid Gyula: „Traducător adevărat nu poate fi decât cel care este pătruns de sufletul unui constructor de punți: el trebuie să aibă convingerea, că valorile spirituale pe care le tălmăcește în limba maternă a semenilor săi, sunt pietre ale acestei punți, prin care se leagă înțelegerea și respectul între popoare. O parte a acestor punți ne duc spre spiritualitatea universală, și ne ajută să ne ancorăm cultura noastră națională în valorile eterne ale acesteia. Dar aici, pe meleagurile noastre carpatice, traducerea a avut și va avea întotdeauna un mesaj în plus, unul civic și istoric: îndemnul de a ne cunoaște mai bine, cu scopul de a ne înțelege între noi. (...) Privind din acest punct de vedere la cei ce au deschis drumul poeziei lui Eminescu către conștiința maghiară la sfârșitul secolului al XIX-lea, printre ei întâlnim intelectuali maghiari și chiar români, care au știut și au înțeles ce înseamnă conviețuirea popoarelor noastre, și a căror activitate literară a izvorât din realitatea de toate zilele a acestei conviețuiri”. („România literară”, nr. 7/2000, p.1.).

Prin exemplele de mai sus, devine în totalitate veridică ideea că apropierea străinilor de lirica eminesciană a fost posibilă datorită cunoașterii de către aceștia a culturii române, cum se spune, la ea acasă. Foarte mulți dintre traducătorii străini se integrează în acest capitol, devenit explicit, ca modalitate, în ceea ce privește calea de acces cea mai sigură a lui Eminescu în universalitate. Dacă tentativele străinilor sunt rodul atașamentului față de cultura română, acest fapt nu poate suplini calitățile ce se cer unui traducător el însuși artist al cuvântului. Șansa recunoașterii importanței liricii eminesciene nu constă nici în numărul foarte mare al traducerilor, ci în valoarea lor. Însă, valoarea înalt estetică a majorității traducerilor, care joacă un rol exponențial, se lasă, deocamdată, așteptată. Și la acest punct unele dintre traduceri maghiare sunt excepții (care confirmă regula).

4. De aceea, revenind la traduceri din opera lui Eminescu, ne stă în față crudul adevăr: între Eminescu al nostru și Eminescu izvodit în felurile expresiei, cu doar câteva excepții, distanța este, cum se spune, de la cer la pământ. O șansă refuzată lui Eminescu, am spune noi, cu toate că opera beneficiază de sute de traduceri în aproape toate limbile globului terestru.

Bibliografie

1. Când vorbesc despre traduceri, italienii folosesc un cunoscut joc de cuvinte, *traduttore, traduttore*. Esteticianul Benedetto Croce spunea că o traducere poate avea trei variante: (a) „fidelă și urâtă” (b) „infidelă și frumoasă”, sau, (c) însumând riscul cel mai mare, „infidelă și urâtă”. Ideea se regăsește în expresia *les beaux infideles* din limba franceză. Englezii au termenul *untranslatability*, care se referă la (im)proprietatea unui text (frază, cuvânt sau grupuri de cuvinte din alt idiom) de a posedea un echivalent în limba lor.

2. De pildă, un titlul de poemă precum *Luceafărul*, redat în altă limbă, pierde mult din valorile și sensurile inițiale. Prin simbolism fonetic, *Luceafărul* sugerează în românește calea urmată de astru pe bolta cerească: Prezența, la începutul și sfârșitul cuvântului, a consoanei lichide / este însoțită subtil și tot simetric de vocala „umbroasă” *u*. Continuă, ca o lumină în creștere, prin diftongul ascendent *ea*, stinsă în vocala „întunecoasă” *ă* și prelungindu-se „tremurător” prin *r*, consoană lichidă vibrantă. Denumirile în franceză, italiană și spaniolă ca să invocăm limbile considerate „surori”, nu pot reda efectul acustic românesc, nici pe cel semantic. În situația în care s-ar păstra titlul original și în traducere, cititorului străin i-ar lipsi multe dintre informațiile de tip *forma mentis* existente aici.

3. *Eminescu în presa sălăjană*, în „Transilvania Jurnal”, 8. ian. 2001, p. 4.

4. Ioan J. Popescu, Prima traducere a unei poezii de Eminescu a fost făcută la Sighet în 1885, în „Informația zilei. Maramureș”, 14 ian. 2009.
5. Szöcs Géza, Eminescu, *Ismerteti*, Nagy-Szeben, Krafft W. Könyv ny Madaja, 1895
6. Vezi, Elena Stan, *Poezia ui Eminescu în Transilvania*, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 117 și A. Plămădeală, *Pagini dintr-o arhiva inedită*, Editura Minerva, București, 1984. p. VIII-IX. Teza a fost tipărită în același an la editura Aurora din Gherla.
7. Dávid Gyula, *Eminescu în conștiința literară maghiară*, în „România literară”, nr. 7/2000, p.1.
8. Lajos Sipos, *Acum 70 de ani – primul Eminescu în limba maghiară*, în „România literară”, nr. 48/ 2004.
9. Autorul îi amintește în acest sens pe Lajos Áprily și pe fiul său, Zoltán Jékely, pe Szemlér Ferenc și pe nepoata acestuia, Ewa Lendvavy.
10. *Limbajul poetic eminescian*, Editura Academiei, București, 1964.
11. *Mihai Eminescu, o dell'Assoluto*, Roma, 1962, traducerea românească în 1998.
12. *La genése intérieure de la poésie d'Eminesco*, Paris, 1976, traducerea românească în 1987.
13. Farkas Jenő, *Debuturile lui Eminescu în Ungaria*, în „Conviețuirea”, Anul B, nr. 4. 1999, An IV, nr. 1, 2000, p. 105.
14. Textul se intitulează *O serie critică* și apare în 7/ 19 și 9/21 ianurie 1870.
15. *Eminescu și traducerile din poezia lui*, în „Manuscriptum”, 1987 (66), XVIII, nr. 1, pp. 22–32.
16. *Eminescu în corespondență*, vol. V., ediție îngrijită, postfață și note, de Lucian Chișu, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2001.
17. Vezi Franyo Zoltan: „*Blaga m-a introdus cu adevărat în Eminescu*“, în „Manuscriptum”, 1973 (13), IV, nr. 4, pp. 163–169.
18. În „Luceafărul”, nr. 10, 1963, p.10.
19. Numărul uriaș al traducătorilor autohtoni dezvăluie, pe lângă actul pur al creației, și un deziderat. Dacă este să „traducem” gândurile lor, detectăm o anume obstinație în a-i conferi lui Eminescu titlul de „ambasador al poeziei românești”. Realizările, însă, nu au fost pe măsura intențiilor.